

Koelhuis De Landbouw: 1921-2005

JAN KREIJENBROEK

Een van de somberste gebouwen in Zutphen is koelhuis De Landbouw, op de hoek Havenstraat / Parkstraat. Het werd in 1921 in gebruik genomen. Het laatste deel van het oude koelhuis werd in de zomer van 2005 gesloten. Het hele complex aan de Havenstraat staat sindsdien leeg. Misschien krijgt het nog een tweede leven als depot of discotheek. Daarover zijn de partijen in de Zutphense gemeenteraad het nog niet eens.

In de aantekeningen (rond 1919) van archivaris Gimberg lezen we dat op de plaats waar het koelhuis zal verrijzen twee woonhuisjes met pakhuis staan; ze worden eind 1919 afgebroken. Dat werk wordt gegund aan N. Bessem voor f 2400,50. De bouw van het koelhuis wordt op 22 december 1919 aanbesteed. Er zijn negentien inschrijvers. De hoogste is J. Potters uit Deventer voor f 346.600. De laagste is de firma E.J. van Slingerland uit Oosterhout, die f 302.000 offreert. In mei 1921 is de bouw op enkele kleine afwerkingen na klaar. Op dat moment wordt ook al de eerste boter opgeslagen.

Liquidatie

De *Zutphensche Courant* van 1 juni 1922 meldt dat op een vergadering van de Nederlandsche Coöperatieve Zuivelverkoopcentrale (NCZ), waar de vier aangesloten verenigingen aan-

wezig zijn, met algemene stemmen het besluit tot liquidatie is aangenomen. Het koelhuis blijft voorlopig in exploitatie bij de NCZ-in-liquidatie. Op 14 april 1923 richt de Federatie Nederlandsche Zuivelfabrieken (FNZ) zich in een brief tot de Coöperatieve Zuivelfabrieken en andere verenigingen op landbouwgebied met een circulaire waarin gevraagd wordt aandelen te nemen in een op te richten naamloze vennootschap ter exploitatie van een koelhuis. Het resultaat is dat aan de FNZ een bedrag van f 90.000 wordt toevertrouwd. Op dinsdag 17 april 1923 wordt bij inzet en de week daarop bij toeslag publiekelijk verkocht het fabrieksgebouw met koelinstallaties van de NCZ-in-liquidatie. Het koelhuis, dat bij oprichting in totaal ongeveer f 500.000 heeft gekost, wordt voor f 110.500 ingezet. De gunning gebeurt niet en de verkoop gaat niet door. Op 12 mei wordt het koelhuis aangekocht en in voorlopige exploitatie genomen onder leiding van de vorige beheerder, de heer De Boer. De krant van 22 mei 1923 bericht dat de Federatieve Nederlandsche

Zuivelbond het koelhuis in de Parkstraat heeft gekocht voor f 85.000, en dat het binnenkort zal worden overgedragen aan een te vormen combinatie van coöperatieve zuivelfabrieken in verschillende delen van ons land. De oprichtingsakte wordt op 22 augustus 1923 getekend. De statuten worden op 28 januari 1924 koninklijk goedgekeurd.

Het complex van koelhuis De Landbouw in het vroege voorjaar van 2008. Met de sloop van de Reesinkpanden is al een begin gemaakt. (foto: Han Koolhof)

Een geheel nieuwe luchtkoelinstallatie wordt in 1927 in gebruik genomen. Alle andere machines worden in 1931 en 1932 vervangen. Het koelhuis kan dan tot de best ingerichte vrieshuizen van ons land gerekend worden. Ook op sociaal gebied gebeurt er het een en ander: voor het personeel wordt in 1929 een ouderdoms- en weduwenverzekering afgesloten.

12½-jarig bestaan

In de krant van 17 april 1936 staat een verslag van het 12½-jarig bestaan. Over het algemeen kan gesteld worden dat het koelhuis goed bezet was en dat de bewaarresultaten heel goed zijn geweest. Zo zijn er varkens uit de koeling gekomen die daar anderhalf jaar gelegen hebben en die in uitstekende conditie waren. Als gevolg van het stagnerende goederen- en handelsverkeer moeten ook boter en eieren steeds langer in het koelhuis blijven. Bij dit 12½-jarig bestaan wordt de vraag gesteld wat het koelhuis heeft gedaan voor meer stabilisatie in de landbouw. Het antwoord is dat er steeds aan alle aanvragen van de aandeelhouders om koelhuisruimte kon worden voldaan en tegen behoorlijke tarieven. Er staat de aandeelhouders een apparaat ter beschikking dat zowel op koeltechnisch als bewaartechnisch gebied aan de hoogste eisen voldoet. Bovendien wordt het voor proefnemingen in het belang van de zuivelbereiding gratis ter beschikking gesteld. Ook de vrachtbesparing die het hebben van een koelhuis in het midden van het productiegebied geeft, mag als voordeel worden gezien. Hierdoor worden de goederen maar korte tijd aan de nadelen van het transport bloot gesteld. Daarnaast wordt een goede rente betaald voor het in de zaak gestoken kapitaal. De eindconclusie in 1936 is dat allen die destijds voor de instand-

houding van het koelhuis hebben geijverd, een goede zaak hebben gediend, en in het waarachtig belang van onze zuivelbereidende bevolking hebben gehandeld.

De aandeelhouders bestaan in 1936 uit 61 coöperatieve zuivelfabrieken, drie coöperatieve zuivelexportverenigingen, drie coöperatieve zuivelbonden en één andere vereniging op landbouwgebied.

In 1943 worden de nieuwste verdampers gekocht voor het vrieshuis en de ijsfabriek. Die ijsfabriek levert staven ijs af van ongeveer anderhalve meter lang en 25 kg zwaar. Ze worden onder meer gebruikt voor ijskasten. Dat waren goed geïsoleerde kasten waarin staven ijs in een speciaal vak werden gelegd. Die koelen de rest van de kast. Daarnaast wordt het ijs ook gebruikt voor het koelen van bierpompen.

-20°C

In mei 1948 wordt een begin gemaakt met de sloop van vier huisjes aan de Noorderhaven. Op deze plaats zal een nieuw gedeelte van het koelhuis komen. Ter compensatie van het verlies aan woonruimte worden door de NV aan de

Koelhuis De Landbouw (rechts van de hefbrug over de Noorderhaven) was het eerste Zutphense bedrijf dat na de oorlog weer elektriciteit kreeg: op 17 april 1945, minder dan tien dagen na de bevrijding van de binnenstad. (foto: Stedelijk Museum Zutphen)

Valkstraat drie nieuwe huisjes gebouwd. De muren van het nieuw te bouwen deel zullen geïsoleerd worden met 20 cm kurk. Daardoor kan men binnen een temperatuur van -20°C bereiken. In het nieuwe plan is plaats voor 870.000 kilo boter. De nieuwbouw wordt in november 1949 officieel in gebruik genomen. Op dat moment ligt er al twee miljoen kilogram aan goederen opgeslagen, zoals vlees, boter, eieren, wild, geogelte en fruit.

Uit het Zutphens Dagblad van 29 november 1958:

‘Aan de Havenstraat achter het stationsemplacement, waar de oudste kern van de Zutphense industrie is gevestigd, staat het omvangrijke gebouw van de NV Koelhuis De Landbouw. Van buiten is er niet veel aan te zien, want het is één grote steenkolozonder vensters, zodat er niets te bespeuren valt van wat zich in het inwendige afspeelt. Het koelhuis heeft in de eerste plaats zijn bestaan te danken aan de boter. Rond 1920 was hier in de stad een belangrijke zuivelhandel en er was behoefte aan een koelhuis voor het bewaren van de voorraden. Het is niet bij boter gebleven. Het was een tijdje het grootste koelhuis van het oosten van het land en verleende belangrijke diensten aan de levensmiddelenindustrie van geheel Gelderland en Overijssel.’

‘Wil men met het bedrijf kennismaken, dan is een dikke winterjas geen overbodige luxe, want binnen heerst zomer en winter een temperatuur van twaalf graden onder nul. De verslaggever wordt rondgeleid door de heer W. Doevendans, chef van de expeditie, die al twintig jaar aan het bedrijf is verbonden. Een koelhuis is een internationaal georiënteerd bedrijf. Ettelijke buitenlandse vrachtwagens komen levensmiddelen halen en brengen. Hart en longen van het koelhuis is de elektrische koelinstallatie, die in de machinekamer staat opgesteld en die volautomatisch werkt. De koelmachines worden via een thermostaat vanzelf ingeschakeld wanneer de temperatuur boven een bepaalde waarde stijgt. De koeling geschiedt door koude lucht die door de verschillende ruimten wordt geblazen.’

‘Zware deuren geven toegang tot de koelruimten waar de levensmiddelen liggen opgestapeld. Boter, vlees en spek vormen de belangrijkste producten die er liggen. In het najaar is de jachtbuit van de Veluwe en Achterhoek in een ruime variatie aanwezig. Edelherten, reeën, wilde zwijnen, hazen, konijnen en fazanten liggen er te kust en te keur. Maar er liggen ook goederen die men er niet direct verwacht. Wat denkt u van een bontjas en wollen winterkleden? Het koelhuis is hiervoor 's zomers een veilige schuilplaats tegen de mot, en er zijn Zutphenaren die hier in de zomermaanden hun wollen ondergoed in bewaring geven. Winkeliers en particulieren kunnen van deze service gebruik maken. Maar ook de aan het koelhuis verbonden ijsfabricage, die nog steeds een behoorlijke afzet heeft, werkt hieraan mee. Wie voor een zieke ijs nodig heeft, kan hier terecht. In de ijswereld in het binnenste van het koelhuis werken ook mensen die dagelijks in de weer zijn met het opslaan en transporteren van de voorraden. Deze mensen zijn natuurlijk voor deze omstandigheden gekleed.’

Capaciteit van 14.000 m³

Voor een totale investering van twee miljoen gulden verrijst begin februari 1984 een nieuw vrieshuis van zo'n tien meter hoog. Het krijgt een inhoud van 14.000 m³ op een bouwoppervlakte van 140 m². Het koelhuis beschikt tot dan over een totale capaciteit van 25.000 m³. Een deel van het oude vrieshuis wordt buiten bedrijf gesteld. Het is te oud en volgens de toenmalige technische mogelijkheden slecht geïsoleerd. De nieuwe isolatietechniek maakt het mogelijk dat het koelhuis straks evenveel energie verbruikt als op dat moment, hoewel de capaciteit met 25% toeneemt.

In mei 1994 gaat het koelhuis de Landbouw deel uitmaken van de holding Vrieshuizen Oost Nederland, waarvan H. Jansen uit Winterswijk eigenaar is. Tot dan is het koelhuis eigendom van drie coöperaties: Coberco, Coveco en Cebeco Handelsraad. Eigenaar in 2006 is de firma Coldstore in Hengelo (O).